

Dr hab. Agata Popławska, prof. UP

Kraków, 13 lutego 2020 r.

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki Przedszkolnej i Szklonej

Recenzja rozprawy doktorskiej

*Kobiecość wyzwaniem dla współczesnego wychowania w opinii nauczycieli i uczniów szkół
ponadgimnazjalnych województwa podkarpackiego*

mgr Justyny Anny Gutki

**przygotowanej pod kierunkiem prof. nzw. dr hab. Edmunda Stanisława Juśko oraz
promotora pomocniczego dr Barbary Wolny na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II**

1. Oryginalność rozwiązania problemu badawczego

Autorka wybrała jako temat swojej rozprawy doktorskiej zagadnienie ważne i aktualne, o istotnym znaczeniu wychowawczym i społecznym. W centrum rozważań ulokowała kobiecość jako wyzwanie dla współczesnego wychowania, uwzględniając aspekt teoretyczny i praktyczny, dążąc do poznania opinii nauczycieli i uczniów w przedmiotowej kwestii. Należy docenić uzasadnienie wyboru tematu i celu badań, które Doktorantka przedstawiła we Wstępie.

Trzeba zaznaczyć, że problematyka kobiecości rzadko jest podejmowana w literaturze naukowej, brakuje też prac pedagogicznych poświęconych wychowaniu do kobiecości (zwłaszcza w duchu chrześcijańskim). Trafnie Doktorantka zwraca na to uwagę. Dobrze, że Pani mgr Justyna Gutka podjęła to zagadnienie, jest to słuszny wybór, szczególnie wobec potrzeb aktualnej rzeczywistości społeczno-kulturowej.

Współcześnie kobiecość częściej staje się przedmiotem zainteresowań zapewne dlatego, że ścierają się gwałtownie różne podglądy dotyczące tożsamości kobiety, jej roli i miejsca w społeczeństwie, a także płciowości człowieka. Toczą się dyskusje o kulturowym, społecznym warunkowaniu płci, o równouprawnieniu kobiet i mężczyzn. Feminizm jawi się

jako naturalny element ponowoczesnego świata. Rzadko rozpatruje się kobiecość z perspektywy religijnej, w której jest ona niezwykłym darem Stwórcy, często traktuje się tylko jako zespół cech fizyczno-umysłowych charakteryzujących kobiety. Media, zwłaszcza te wykorzystujące nowoczesną technologię, mające dużą siłę oddziaływania na młode osoby, lansują wzorce nowoczesnej kobiety. Kładą nacisk na wygląd zewnętrzny wskazując na ważne ich zdaniem elementy kobiecej urody, kształtują tzw. „kulturę piękna”, a można się nawet pokusić o stwierdzenie, że jest to już „terror piękna”, często nastolatki pozostając pod jego silną presją mają poczucie przepaści między własnym wyglądem a medialnym ideałem. Jednocześnie kultura popularna propaguje też kobiety, które przede wszystkim charakteryzuje niezależność w podejmowaniu decyzji, aktywność, przebojowość, wytrwałość w dążeniu do celów, skupienie na samorealizacji i osiągnięciu sukcesu zawodowego. Cechy takie wcześniej przypisywane były raczej mężczyznom. Mniejszą uwagę zwraca się na takie atrybuty kobiecości jak: uczuciowość, wdzięk, delikatność, wrażliwość, łagodność, zdolność do poświęceń. Można więc powiedzieć, że zmianie ulegają wzorce kobiecości i męskości oraz role społeczne kobiet i mężczyzn. Kobiety mogą realizować się w rolach uważanych za męskie, a mężczyźni zaś podejmować role kobiece.

Skupienie się kobiet tylko na sobie, zaspokajaniu własnych potrzeb i nadmierne zaangażowanie w sferę zawodową może wpłynąć na ograniczenie realizacji zadań macierzyńskich i rodzinnych. W czasach „kultury instant”, w dobie „kultu piękna”, wszechogarniającego konsumpcjonizmu i indywidualizmu kobiety stają więc wobec wyzwania jak zaspokoić potrzeby bycia matką i obdarowywania miłością innych, jak pogodzić własne wyobrażenia o kobiecości, z oczekiwaniami formułowanymi przez różne środowiska, jaka jest najlepsza droga rozwoju kobiecości, jak osiągnąć „mądrą kobiecość”.

Wsparcie w uczeniu się kobiecości dziewczynkom powinna dać rodzina i szkoła, warto więc, aby wychowawcy znaleźli odpowiedź na pytanie jak edukować do kobiecości.

Atutem przedłożonej do recenzji pracy jest oryginalność, zwrócenie uwagi, że istnieje pilna potrzeba podjęcia w edukacji kwestii kobiecej, propozycja spojrzenia na fenomen kobiecości z perspektywy personalizmu chrześcijańskiego, a zwłaszcza przybliżenie myśli dotyczących kobiety, kobiecości i formacji do kobiecości Edyty Stein i Świętego Jana Pawła II i w oparciu o te analizy oraz wnioski z badań empirycznych sformułowanie wskazań pedagogicznych dotyczących wychowania do kobiecości. Przyjęcie takiej właśnie perspektywy rozważań świadczy o dużej odwadze i wrażliwości naukowej Doktorantki.

Pracę wyróżnia oryginalny charakter, wzbogaca ona wiedzę teoretyczną i wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach pedagogicznych oraz ma walory praktyczne.

2. Zasadność i kompletność podstaw teoretycznych

Recenzowana praca składa się z 349 stron tekstu oraz bibliografii (ponad 360 pozycji literaturowych oraz netografii i filmografii), spisu tabel oraz aneksu, w którym znajdują się wzory stosowanych narzędzi badawczych. Zawiera wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie, tworzące komplementarną uporządkowaną całość. Przyjęta kolejność jest zgodna z logiką przedmiotu opisywanych zagadnień oraz uzasadniona merytorycznie i metodologicznie.

Przygotowana dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Wprowadzenie teoretyczne do badań dotyczących kobiecości i praktyki edukacyjnej z tym zagadnieniem związanej stanowią trzy rozdziały, z których pierwszy poświęcony został usytuowaniu kobiecości w przestrzeni chrześcijańskiej oraz biologiczno-społeczno-politycznej, drugi wizerunkowi kobiety i kobiecości obowiązującemu dawniej i współcześnie, trzeci wychowaniu do kobiecości.

Kolejne rozdziały dotyczą przygotowania metodologicznego własnych badań empirycznych i analizy wyników badań (rozdziały czwarty i piąty).

W rozdziale pierwszym Mgr Justyna Gutka prezentuje, jak sama to określa podstawy warsztatu naukowego – czyli poglądy Edyty Stein (Świętej Teresy Benedykty od Krzyża) i Karola Wojtyły (Świętego Jana Pawła II) dotyczące kobiety i kobiecości.

Szczególne miejsce w dysertacji zajmuje przedstawienie stanowiska Edyty Stein, prekursorki rozważań o tożsamości mężczyzny i kobiety, w kwestii duszy i przeznaczenia kobiety, która powołana jest przede wszystkim do miłości i macierzyństwa może realizować się zarówno w życiu małżeńskim i w bezżenności, w życiu rodzinnym i pracy zawodowej. Każdy z wymiarów kobiecości wymaga podejmowania świadomych działań i rozwijaniu potencjału jakim jest kobieta obdarzona przez Stwórcę. Kolejny podrozdział Mgr Justyna Gutka poświęciła teologii kobiecości Świętego Jana Pawła II, który w podobny sposób, jak Edyta Stein, ujmuje kwestię kobiety i kobiecości. Ze znanstwem Doktorantka odwołała się do prac Papieża – Encyklik, listów i adhortacji apostolskich, listu do kobiet i literatury przedmiotu. Podjęła udaną próbę określenia jak Jan Paweł II rozumie „geniusz kobiety”. W swoim wywodzie Doktorantka przekonywała o aktualności myśli Świętej Teresy Benedykty od Krzyża i Świętego Jana Pawła II i trudno się z nią nie zgodzić.

Następnie w podrozdziale zatytułowanym *Chrześcijańska wizja kobiety* znajduje się swoisty, interesujący konglomerat chrześcijańskich stanowisk zawartych zarówno w Piśmie Świętym, komentarzach, omówieniach oraz pracach naukowych, popularnonaukowych i

religijnych dotyczących tej kwestii, a także przykłady realizacji „geniuszu kobiety” tj. omówiono istotne elementy biografii Świętej Joanny Beretty Molla i Wandy Półtawskiej.

W trzecim podrozdziale Doktorantka podjęła ważne zagadnienie płci, skupiając przede wszystkim uwagę na charakterystyce płci biologicznej i społeczno-kulturowej, przedstawiła ideologię gender i trafnie wskazała na negatywne konsekwencje jej urzeczywistniania. Następnie uwagę skupiła na prowadzonej w Polsce polityce równości płci i jej uwarunkowaniach. Odwołała się do regulacji prawnych chroniących przed nierównym traktowaniem ze względu na płeć, przedstawiała działania jakie były podejmowane przez kolejnych Pełnomocników Rządu do Spraw Równego Traktowania, aby zakończyć to konkluzją o niewystarczającej efektywności, jeśli chodzi o realizację polityki równości płci. Ta część pracy świadczy o dobrym zorientowaniu Autorki zarówno w rozwiązanych legislacyjnych jak i praktyce społecznej, niemniej jednak ma ona charakter dość odtwórczy.

W następnym rozdziale Autorka uwzględniła istotny aspekt podjętej problematyki – historyczną perspektywę kwestii kobiety i kobiecości, począwszy od starożytności, poprzez średniowiecze, czasy nowożytne aż do czasów najnowszych. Przedstawiła w sposób uporządkowany i klarowny różnorodne charakterystyki kobiet, przypisywane i rzeczywiście pełnione role społeczne, a także zaangażowanie kobiet w walkę w czasie zmagania o niepodległość. Trafnie zwróciła uwagę na uwarunkowania społeczno-kulturowe zmuszające kobiety do takiego a nie innego realizowania się w życiu. Podniosła kwestię emancypacji kobiet i kolejnych fal feminizmu oraz genezy święta kobiet (Dnia Kobiet). W rozdziale tym nakreślony został także w dłuższej perspektywie czasowej wizerunek medialny kobiety i jej życiowych dylematów w odwołaniu do prasy kobiecej. Analizie poddano m.in. czasopisma „Kobieta i Życie”, „Przyjaciółka”, „Zwierciadło”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Filipinka”. W zakończeniu rozdziału drugiego Doktorantka podjęła udaną próbę wskazania i analizy problemów z jakimi przychodzi się zmierzyć współczesnym kobietom. Treść rozdziału pozwoliła na uzmysłowienie jak na przestrzeni wieków ewoluował obraz kobiety i kobiecości oraz jak wytrwale, pokonując szereg trudności dążyły one do zmiany swojej pozycji społecznej i politycznej. Jednak nie mogę nie wspomnieć o pewnym mankamencie tej części pracy, a mianowicie mimo, że można wyodrębnić w dość obszernym rozdziale (37 stron) konkretne podrozdziały (np. wizerunek kobiety w kolejnych epokach historycznych, w prasie kobiecej, problemy współczesnych kobiet), nie wiadomo dlaczego, Doktorantka tego nie czyni.

Mgr Justyna Gutka w rozdziale trzecim kompetentnie scharakteryzowała wskazania pedagogiczne dotyczące wychowania do kobiecości. Słusznie na początku wyeksponowała

ideał i cele wychowania do kobiecości odwołując się zarówno do Edyty Stein, jak i współczesnego piśmiennictwa z zakresu nauk społecznych. Zwróciła uwagę na wiele wymiarów formacji dziewcząt. Podkreśliła potrzebę odpowiedniej edukacji aksjologicznej (wychowania do miłości, do prawdy, do pokoju, do pracy, do „nowego feminizmu” w ujęciu Jana Pawła II) oraz omówiła istotne elementy wychowania do kobiecości powołując się na prace uznanych autorytetów: Edyty Stein, Jana Pawła II, Władysława Cichonia, Waldemara Furmanka, Janusza Gajdy, Krystyny Chałas, Mariana Nowaka, Danuty Opozdy, Ewy Kubiak-Szyborskiej, Kingi Wiśniewskiej-Roszkowskiej.

W kolejnym podrozdziale w sposób zwarty i komunikatywny Doktorantka przedstawiła ważne dla formacji dziewcząt w środowisku rodzinnym elementy tj. funkcje rodziny, postawy rodzicielskie, style wychowania, metody wychowania, wzorce osobowe matki i ojca w odwołaniu do uznanej literatury polskiej i zagranicznej z zakresu familiologii. Dała tu dowód dobrej znajomości prezentowanych zagadnień.

Po analizach dotyczących działalności podejmowanej w przestrzeni rodziny Pani mgr Justyna Gutka skoncentrowała się na *Szklonym wychowaniu do kobiecości*. Przedstawiła poglądy Edyty Stein w tym zakresie, zwracając uwagę na formację wewnętrzną i zewnętrzną dziewcząt i chłopców, oczekiwania formułowane wobec wychowawcy i wychowanka. Ponadto podjęła próbę umiejscowienia elementów wychowania do kobiecości w planach i programach nauczania.

Podsumowując, w części teoretycznej pracy Doktorantka wykazała się dobrą znajomością interdyscyplinarnej literatury przedmiotu i umiejętnością jej analizy oraz właściwej kompozycji prezentowanych analiz. Wartościowe poznawczo treści przedstawiono komunikatywnie, rzetelnie, zgodnie z aktualnym stanem wiedzy, w odwołaniu do literatury polskiej i zagranicznej. Zaprezentowane rozważania teoretyczne uznaję za cenne i stanowiące dobrą podstawę do projektowania i prowadzenia przez Panią mgr Justynę Gutkę badań własnych.

3. Umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej – rozwiązania metodologiczne przyjęte w pracy oraz poprawność realizacji procedur badawczych i analiz empirycznych

Rozdział czwarty dysertacji zawiera informację o założeniach badań własnych, które umożliwiły przygotowanie rozprawy doktorskiej.

Określenie przedmiotu, celów badań zostało poprzedzone uzasadnieniem podjęcia tematu badań. Dobrze, że właściwie określono cel ogólny badań empirycznych (*poznanie poglądów, opinii nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa*

*podkarpackiego na temat kobiecości stanowiącej wyzwanie dla współczesnego wychowania s. 218) i cele szczegółowe, bowiem sformułowany bardzo ogólnie problem główny: *W jaki sposób kobiecość stanowi wyzwanie dla współczesnego wychowania?* (s. 220) nie wytycza dokładnie postępowania badawczego. Sytuację niejako „ratują” precyzyjniej sformułowane problemy szczegółowe, które są adekwatne do celów szczegółowych. To, że jedno z nich przybrało jakby formę twierdzącą (nr 4 *Wpływ środowiska rodzinnego i środowiska szkolnego na formację dziewcząt do mądrej kobiecości?* s. 220) uznaję za błąd w druku.*

Do problemów (głównego i szczegółowych) przyjęto odpowiednie hipotezy, do których Autorka odwołuje się we wnioskach. Można dyskutować czy w badaniach diagnostycznych należy przyjmować hipotezy, ale zdania w tej kwestii są podzielone. Przyjmuję więc argumentację Doktorancki w tym zakresie.

Natomiast z pewnością przy tego typu badaniach powinny zostać opisane zmienne (zależne i niezależne) i odpowiadające im wskaźniki, zabrakło tego w ocenianej dysertacji. Określenie zmiennych ułatwia potem uporządkowanie i właściwą analizę wyników badań. Autorkę w pewien sposób może usprawiedliwiać to, że w przeprowadzonych badaniach ilościowych dążono do ustalenia określonych opinii, postaw, faktów, a nie zachodzących między nimi zależności.

Pani mgr Justyna Gutka zrealizowała badania przyjmując paradygmat pozytywistyczny, a co za tym idzie ilościową strategię badawczą. Wystarczająco dokładnie Doktorantka przedstawiła wykorzystane w badaniach metody, techniki i narzędzia badawcze (wzory narzędzi znajdują się w Aneksie tj. kwestionariusz ankiety dla nauczycielami i kwestionariusz ankiety dla uczniów). Autorskie kwestionariusze ankiet składają się z pytań zamkniętych i półotwartych. Pytania ankietowe pozwalają na zgromadzenie istotnych informacji, a uzyskane tą drogą dane pozwalają na weryfikację hipotez.

W badaniach sondażowych właściwe jest dokonanie losowego doboru próby badawczej i taki właśnie został przeprowadzony, dążono do tego, aby grupa była reprezentatywna. Należy docenić wielkość próby badawczej - ogółem w badaniach wzięło udział 714 osób z województwa podkarpackiego - 527 uczniów, 187 nauczycieli.

Potrzebne i ważne byłoby dokonanie bardziej wyczerpującej charakterystyki badanych grup, niestety oprócz podziału badanych ze względu na płeć - innych, podstawowych informacji o badanych osobach Doktorantka nie podaje, być może dlatego, że w metryczce zamieszczonej w kwestionariuszu nie poproszono o podanie np. takich cech jak: wiek (staż pracy), stopień awansu, czy miejsce zamieszkania. Brak też dokładnych informacji

w jakich szkołach były prowadzone badania, podanie, że w ponadgimnazjalnych to trochę zbyt mało.

Wybór podejścia metodologicznego oraz procedurę realizacji badań uznaję za trafne i przeprowadzone właściwie.

Jeśli chodzi o strukturę rozdziału empirycznego zatytułowanego *Kobiecość wyzwaniem dla współczesnego wychowania w opinii nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa podkarpackiego* to w pierwszej części przedstawiono relację odnoszącą się do nauczycieli, w drugiej do uczniów, a w końcowej sformułowano wnioski zestawiając dane uzyskane w obu badanych grupach. Interpretację powiązano z założeniami teoretycznymi co świadczy o wysokim poziomie wiedzy Doktorantki. Następnie w podrozdziale *Wnioski końcowe* ponownie przedstawiono wnioski odnosząc się tym razem do hipotez. Rozdział ten zamykają autorskie wskazania pedagogiczne dotyczące wychowania do kobiecości, które sformułowano w oparciu o przeprowadzone analizy teoretyczne i empiryczne. Jest to cenny element dysertacji, być może stanie się przyczynkiem do opracowania programu „Wychowania do kobiecości wśród uczniów szkół średnich” o co w zakończeniu apeluje Doktorantka.

Analiza materiału empirycznego dokonana została w obu częściach (nauczyciele i uczniowie) w kilku podrozdziałach odpowiadających treścią szczegółowym problemom badawczym (choć w różnej kolejności), co świadczy o konsekwentnej realizacji podjętych zamierzeń badawczych. Dane uzyskane w toku badań zaprezentowano w postaci liczbowej i procentowej w tabelach oraz poddano wnikliwej analizie. Mam jednak wątpliwości do niektórych obliczeń przedstawionych w tabelach, tam gdzie zobrazowano wyniki uzyskane z pytań wielokrotnego wyboru. Może właściwiej byłoby przedstawić odsetki odnosząc się do liczby badanych osób, a nie sumy wszystkich odpowiedzi, lepiej by to odzwierciedliło deklaracje badanych.

Jestem przekonana, że wnioski i treści przedstawione w Zakończeniu pracy Pani mgr Justyny Gutki mogą stanowić impuls do podejmowania badań i projektów edukacyjnych realizowanych w kształceniu młodzieży w obszarze wychowania do kobiecości.

Ocena językowa i edycyjna

Język wykładu jest komunikatywny, a narracja została poprowadzona właściwie. Należy docenić umieszczanie na początku rozdziałów wprowadzeń informujących o poruszanych w nich kwestiach. Autorka wykazała się dużą dbałością o formalną stronę prezentacji. Doktorantka nie ustrzegła się literówek, drobnych błędów gramatycznych i

stylistycznych, a nawet ortograficznych (skrót dz. cyt.). Są to błędy trudne do uniknięcia w tak obszernej pracy i nie obniżają kompetencji językowych Autorki.

Podsumowując, problematyka recenzowanej pracy w oryginalny sposób wpisuje się we współczesny dyskurs dotyczący poprawy szeroko rozumianej jakości edukacji i odpowiedniego przygotowania młodzieży do optymalnego funkcjonowania w złożonej przestrzeni społeczno-kulturowej. Za cenne uznaję połączenie rozważań teoretycznych i rozpoznanie opinii nauczycieli, uczniów dotyczących kobiecości i praktyki edukacyjnej z nią związanej oraz sformułowanie wskazań pedagogicznych odnośnie wychowania do kobiecości.

Chciałabym jeszcze raz podkreślić ważność i aktualność podjętego tematu, znaczenie usytuowania całości rozważań w kontekście dobrze dobranych, interesujących i wartościowych poznawczo lektur autorów polskich i zagranicznych. Oceniam, że podjęta problematyka określona w tytule rozprawy została omówiona kompetentnie. Właściwie dobrana i zrealizowana przez Doktorantkę procedura badawcza pozwoliła na osiągnięcie założonych celów. Wszystko to potwierdza posiadanie przez Doktorantkę wiedzy teoretycznej w dziedzinie nauk społecznych, jak i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Justyny Gutki zatytułowana „Kobiecość wyzwaniem dla współczesnego wychowania w opinii nauczycieli i uczniów szkół ponadgimnazjalnych województwa podkarpackiego” przygotowana pod kierunkiem prof. nzw. dr hab. Edmunda Stanisława Juśko oraz promotora pomocniczego dr Barbary Wolny na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, spełnia wszystkie wymagania dotyczące rozpraw doktorskich, określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65 z 2003 poz. 595, z późn. zm.), w myśl których rozprawa doktorska przygotowana pod opieką promotora powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Justyny Gutki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.